

Konferenssi venäläisestä asuttajakolonialismista

Yalen yliopistossa New Havenissa järjestettiin 1.–2.5.2023 *Imperial Plow: Settler Colonialism in the Russian Empire and the Soviet Union*-konferenssi, jossa pohdittiin asuttajakolonialismia Venäjän keisarikunnan ja Neuvostoliiton konteksteissa. Jo esitelmäkutsussa todettiin, että sotilaallisten valloitusoperaatioiden ohella myös Venäjän laajentumista talonpoikaisasutuksen myötä tulisi tarkastella valloitusprosessina. Muille kansoille kuuluneita maa-alueita liitettiin osaksi Venäjän imperiumia näennäisen väkivalttomasti yhä uusia alueita viljellen ja alueiden alkuperäisiä elämäntapoja häiriten ja jopa hävittäen. Konferenssin aihe kytketykin Ukrainan sodan Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen alalla nostattamaan dekolonisaatiokeskustelun aaltoon ja tarjosi oman panoksensa tutkimusalan tarpeeseen arvioida kriittisesti Venäjän historiaa ja kulttuuria leimanneita imperialistisia ideologioita. Koska yhteys Ukrainan tapahtumiin oli niin ilmeinen, oli jopa hieman yllättävää, kuinka vähän se näkyi konferenssin virallisessa ohjelmassa. Kahvipöytäkeskusteluissa sota sitä vastoin puhutti laajasti koko konferenssin ajan.

Kaksipäiväiseen konferenssiin oli esitelmäehdotusten perusteella kutsuttu 15 esitelmäpitäjää eri puolilta maailmaa. Vaikka konferenssikutsu olisi avannut ovia monitieteisemmällekin keskustelulle, edusti suuri enemmistö konferenssiin kutsutuista puhujista historian tutkimusta. Tämä näkyi myös konferenssin paneelijaossa: viidestä järjestetystä paneelista yksi koostui kirjallisuudentutkijoiden puheenvuoroista, kun taas loput neljä paneelia lähestyivät aihetta historian eri näkökulmista. Historiantutkimuksen vahva painotus Venäjän kolonialistisen ja imperialistisen menneisyyden ja nykyisyyden tarkastelussa ei ole mikään ihme, voidaanhan aihepiirin yhtenä edelläkävijänä pitää erityisesti uuden imperialismin historiaan erikoistunutta *Ab Imperio*-lehteä. Esitelmäpitäjien joukosta löytyikin lehden avainhenkilöitä.

Konferenssin ensimmäisen paneelin ”Theories and Temporalities” puhujien Michael Khodarkovskyn (Chicagon Loyola-yliopisto), Sergei Glebovin (Northamptonin Smith College) ja Timm Schönfelderin (Leibnitzin Itä-Euroopan

historian ja kulttuurin instituutti) esitelmät käsittelivät Venäjän reuna-alueiden asuttamista maanviljelystä harjoittavilla talonpojilla 1800- ja 1900-lukujen aikana. Ajallisesta ja maantieteellisestä hajonnasta huolimatta esitelmissä oli yhtäläisyyksiä. Ensinnäkin puhujat korostivat prosessin valtiojohtoisuutta: ihmisten vapaan liikkuvuuden sijaan kyse oli valtion tietoisista toimenpiteistä, jotka tähtäsivät maa-alueiden hallintaan. Toisekseen – hieman yllättävästi – kaikissa esitelmissä nousi esiin, kuinka venäläisten talonpoikien puutteen vuoksi maanviljelijöiksi houkuteltiin saksalaisia, korealaisia, ja ukrainalaisia. Tämä valotti hyvin sitä, kuinka laveasti ajatus alueiden ”venäläistämisestä” tai edes ”slaavilaistamisesta” ymmärrettiin. Paneeliin kommentoijaksi kutsuttu Jane Burbank (New Yorkin yliopisto) korosti puheenvuoroissaan sitä, kuinka asuttajakolonialismin etninen monimuotoisuus purkaa perinteistä kolonisoija–kolonisoitu-dikotomiaa. Toisaalta se myös haastaa tunnistamaan, kuinka monet erilaiset toimijat ja rakenteet ovat osallistuneet maan imperialistiseen kehitykseen.

Toinen paneeli ”Narratives” käsitteli kaukokirjallisia kuvauksia asuttajakolonialistisen politiikan kokemuksista. Colleen Lucey (Arizona-yliopisto) ja Dana Brouillard (Columbian yliopisto) käsittelivät aihetta Jakutiaan karkotetun Vladimir Korolenkon talonpoikaiskuvauksen kautta. Brian Yang (Illinoisin Urbana-Champaign-yliopisto) ja Eeva Kuikka (Tampereen yliopisto) tarkastelivat puolestaan alkuperäiskansoihin kuuluvien kirjailijoiden Juri Rytheun ja Jeremei Aipinin tekstejä. Paneelissa ”Settler Administrations” asuttajakolonialismia lähestyttiin erilaisten hallinnollisten kysymysten kautta. Esimerkiksi Aminat Tšokobajeva (Nazarbayevin yliopisto) osoitti esitelmässään, kuinka Neuvostoliiton maankäyttöoikeuksia koskevat uudistukset Pohjois-Kirgisiassa tähtäsivät lähtökohtaisesti alueen eri väestöryhmien maa-alueiden tasa-arvoistamiseen. Toimenpiteet johtivat kuitenkin siihen, että alue avattiin slaaviväestölle ja maatalouden kehittämisen nimissä alueen parhaat viljelysmaat annettiin sinne muuttaneille slaavilaisiin kansoihin kuu-

luneille talonpojille. Yksi harvoista konferenssin aihetta ei-inhimillisen luonnon näkökulmasta tarkastelleista oli samassa paneelissa puhunut Victoria Donovan (St Andrews'n yliopisto). Esityksessään Donbasin alueen historiasta hän osoitti, että Ukraina on näyttäytynyt venäläisessä historiankirjoituksessa ennen kaikkea resurssivarastona alueen rikkaiden luonnonvarojen myötä. Tämä ilmeni ennen kaikkea vanhoista Donbasin alueen kartoista, joissa imperialistinen narratiivi esittää alueen tyhjänä ja vapaana hyödynnettäväksi. Myöhemmät kartat, joihin on merkitty alueelta löydettyjen luonnonvarojen sijainti, luovat Donbasista kuvaa imperiumin mineraali- ja hiilivarastona, mikä näkyy nyky-Venäjän tavassa suhtautua Ukrainaan ja erityisesti Donbasin alueeseen sekä pyrkimyksissä oikeuttaa jopa sen sotilaallinen valloitus.

Keskustelu venäläisen asuttajakolonialismin monikansallisesta luonteesta jatkui paneelissa ”Beyond Russians”. Aileen Friesenin (Winnipeg'n yliopisto), Jonathan Dekel-Chenin (Jerusalem'n heprealainen yliopisto) ja Oleksandr Poljanytševin (Södertörnin yliopisto) esitelmissä käsiteltiin niin Saksasta Siperiaan houkuteltuja mennoniitteja, juutalaisia kuin ukrainalaiskaskoita, joita kaikkia Venäjän hallintovalta käytti pyrkimyksissään asuttaa imperiumin reunaluodut edullisiksi katsomillaan väestöryhmillä. Konferenssin viimeinen paneeli ”Settler Colonial Encounters” puolestaan keskittyi asuttajien ja alkuperäisväestöjen välisiin suhteisiin. Tšetšēn Kudatšinovan (Mannheimin yliopisto) esitelmä erosi muista lähestymällä aihetta alkuperäiskansojen näkökulmasta hyödyntäen venäläisen historiankirjoituksen lisäksi niiden kansanperinnettä. Kudatšinovan esittelemät otteet Altain alkuperäisväestön suullisesta perinteestä käsitelivät menetyksen ja vastarinnan tunteita, joita kotiseutujen muuttuminen venäläisten asuttamiseksi viljelysmaiksi aiheutti. Näiden otteiden lisäksi Kudatšinova nosti esille tapauksen, jossa delegaatio Altain alkuperäiskansojen edustajia matkusti Pietariin esittääkseen tsaarille virallisen valituksen kotialueelle muuttaneen siirtolaisväestön harjoittaman laittoman maanvaltaamisen ja väkivaltaisuuksien johdosta. Tapaus osoitti, kuinka virallisista ja kirjallisista lupauksista huolimatta Venäjän keskusvallalla ei ollut mielenkiintoa huolehtia alkuperäisväestön nimellisten maaomaisuus toteutumisesta käytännössä.

Paneeliesitelmien lisäksi konferenssin ohjelmaan kuului kutsuluento, jonka piti historian professori Willard Sunderland (Cincinnati'n yliopisto). Sen pohjana oli kuvitteellisen keskitason virkamiehen pitämä fiktiivinen päiväkirja tämän

virkauralta Etelä-Siperian asuttajayhteisössä 1800-luvulta. Vaikka päiväkirja oli itsessään fiktiivinen kertomus, perustui se historiallisille teksteille ja dokumenteille. Todellisia lähteitä yhdistellen se kuvasi venäläisen asuttajakolonialismin hallintoa ja toimintalogiikkaa. Sunderlandin esitelmä ja sitä seurannut keskustelu palasivat jälleen tarkastelemaan venäläistä asuttajakolonialismia moniulotteisena ja -muotoisena ilmiönä, josta ei välttämättä ole edes mielekästä pyrkiä luomaan yhtä kaikenkattavaa kokonaiskuvaa. Keskustelussa nousi esiin myös huoli siitä, jääkö tutkimus lopulta vain toistamaan samoja valtarakenteita, kun Venäjän harjoittaman kolonialismin tarkastelu keskittyy yksinomaan historiallisten prosessien toimintalogiikan ymmärtämiseen. Huoli nousi esiin myös konferenssin loppukeskustelussa, jossa harmiteltiin, kuinka vähän konferenssissa kuultiin tutkijoita tai aktivisteja niiltä Keski-Aasian alueilta, joita sen aihe varsinaisesti kosketti. Konferenssiesitelmien pääasiallisena aineistona toimivat pitkälti venäläiset historiikit, arkistot ja medialähteet, joita käsittelemässä oli pääasiassa länsimaalaisia ja venäläistausaisia tutkijoita. Heräsikin kysymys, uusinnetaanko näin tiedostamatta niitä koloniaalisia suhteita ja valtarakenteita, joita konferenssin esitelmät pyrkivät tuomaan esiin ja tarkastelemaan kriittisesti? Kysymys tuskin rajoittuu kuitenkaan Yalen konferenssiin, vaan sitä tulisi tarkastella laajemmin Venäjän, Euraasian ja Itä-Euroopan tutkimuksen alalla – erityisesti käsiteltäessä marginalisoituja ja Venäjän suurvaltapolitiikasta kärsineitä kansoja ja kansallisuuksia.

Tästä huolimatta näen, että konferenssi oli tärkeä avaus aikana, jolloin Venäjän kolonialistien ja imperialistien käytänteiden kriittinen uudelleentarkastelu on aivan ensisijaisen olennaista. Kyseisistä aiheista on tullut hyvin nopeasti alamme keskeisiä kysymyksiä. Muutoksen äkillisyyden vuoksi on suunnattoman tärkeää pysähtyä näiden teemojen ja niitä koskevien käsitteiden äärelle ja kysyä, millaisia erityispiirteitä niihin Venäjän kontekstissa liittyy. Valmiiden, läntisestä tutkimustraditiosta omaksuttujen käsitteiden soveltamisen haaste nousikin esiin konferenssin loppukeskustelussa. Keskustelun pääasiallinen kysymys oli, voidaanko käsitettä asuttajakolonialismi yleensäkin käyttää Venäjän historiasta ja yhteiskunnasta puhuttaessa ja kuinka asuttajakolonialismi pitäisi tässä tapauksessa määritellä. Vaikka kaikki näkivät Venäjän imperialistisessa suurvaltapolitiikassa monenlaisia asuttajakolonialismille tyypillisiä piirteitä ja käytänteitä, täydellistä hyväksyntää käsite ei kaikilta saanut. Osa osallistujista ei näh-

nyt käsitteen kattavan kaikkia Venäjän historian erityispiirteitä, etenkin vallankumousta edeltäneen Venäjän sisällä vallinneita lukuisia ja keskenään ristiriitaisia käytänteitä ja kokemuksia. Kaikki osallistujat olivat kuitenkin yhtä mieltä siitä, että homogeenisen asuttajakolonialismikäsitteen sijaan olisi syytä puhua pikemminkin erilaisista asuttajakolonialismeista. Sen sijaan, että tutkimuksessa pyrittäisiin mahduttamaan venäläinen imperialismi kaikkine sen muotoineen valmiisiin käsitteisiin, olisi tärkeämpää

löytää sellaisia käsitteitä, joiden kautta saadaan tunnistettua ja avattua nimenomaan Venäjän suurvalta politiikan ja imperialististen diskurssien ominaisuuksia. Näitä diskursseja tarkasteltaessa ei ole kuitenkaan varaa unohtaa niitä ääniä ja kokemuksia, jotka ovat jääneet Venäjän suurvalta politiikan jalkoihin.

Eeva Kuikka
Tampereen yliopisto

Rakennusperintö ja sota -seminaari

Taidehistorioitsija Lars Petterssonin (1918–1993) kuolemasta tuli 4.4.2023 kuluneeksi 30 vuotta. Vuosina 1951–1981 Pettersson toimi Helsingin yliopiston taidehistorian professorina. Hänen jatkosodan aikaisesta toiminnastaan puhuttiin paljon tieteellisessä seminaarissa ”Rakennusperintö ja sota”, joka pidettiin helmikuun toisena päivänä Tieteiden talossa Helsingissä. Ajallisen sattuman kautta seminaari olikin suurlta osin professori Petterssonin muistotilaisuus.

Seminaarikeskustelujen ytimessä oli kysymys, miten arkkitehtuuri, ja kulttuuri yleensä, suojataan sotien aikana. Seminaarissa kuultiin useita mielenkiintoisia esitelmiä, mutta tähdenä ja pääpuhujana oli tunnettu pietarilainen taidehistorioitsija ja kulttuurivaikuttaja Mihail Miltšik. Hän esitteli perusteellisesti toimittamansa teoksen, joka julkaistiin 2020. Kyseessä on venäjäksi käännetty ja runsaasti kuvitettu Lars Petterssonin kirja *Arhitektura derevjannyh*

Seminaari ”Rakennusperintö ja sota”. Kuva: Marina Vituhnovskaja-Kauppala.